

Duurzaamheid in de vakbonds- werking: nood aan een transitie!

CRETEN TOM
HAPPAERTS SANDER
BACHUS KRIS

De auteurs zijn respectievelijk onderzoekers en onderzoeksleider aan het HIVA

Transities zijn het nieuwe toverwoord in het duurzaamheidsdebat. Als je het juist hanteert, kan het concept een echte meerwaarde bieden. Specifiek voor de vakbond biedt het begrip transities een kans om zich te herpositioneren en de link tussen sociale en groene thema's te versterken. Zo kan het concept een hefboom zijn om de eigen syndicale prioriteiten mee te nemen in het hele duurzaamheidsdebat. Toch staan niet alle militanten in de bedrijven zo positief tegenover transities, duurzaamheid en milieubescherming (Liagre et al, 2011).

Hoewel niet te veralgemenen, zien sommigen duurzaamheid nog steeds als een bedreiging, een bedreiging die (te veel) verandering inhoudt en banen kan kosten. In dit artikel bekijken we buitenlandse voorbeelden die inspiratie kunnen bieden in het versterken van de werking rond transities binnen de vakbondscentrales. Een aantal van die buitenlandse initiatieven zouden vandaag in de Belgische context moeilijk te realiseren zijn en het is daarom wellicht noodzakelijk dat de vakbondswerking op bepaalde vlakken zelf een transitie ondergaat. We bekijken welke struikelblokken de vakbond moet overwinnen om vergelijkbare initiatieven te bekomen en proactief te werken rond transities op sectoraal niveau en op bedrijfsniveau.

TRANSITIES?

Met de overgang van een nauwe focus op milieuthema's naar het bredere concept van duurzame ontwikkeling werd al eerder de link gelegd tussen ecologie, economie en sociale thema's. Het concept transities gaat nog verder. Wie denkt in termen van transities, denkt op zeer lange termijn (bv. 50 jaar) en in termen van maatschappelijke systemen (zoals het voedselsysteem, het woonsysteem of het mobiliteits-systeem). Transities zijn dan stapsgewijze, maar toch radicale veranderingen van die systemen (Steunpunt TRADO, 2013). Transities zijn niet nieuw en doorheen de geschiedenis grijpen ze voortdurend en spontaan plaats. In het voedselsysteem werd de dominantie van de familiale landbouw vanaf de 20e eeuw vervangen door industriële landbouwondernemingen. In het mobiliteitssysteem verving de personenwagen een eeuw geleden paard en kar. De snelheid waarmee transities plaatsvinden neemt wél toe. Mogelijk eten we straks nog uitsluitend genetisch gemanipuleerd voedsel, wordt onze personenwagen grotendeels door een 3D-printer gefabriceerd en rijdt die ons vervolgens zonder chauffeur naar onze bestemming.

De snelheid waarmee transities plaatsvinden neemt toe. Mogelijk eten we straks nog uitsluitend genetisch gemanipuleerd voedsel, wordt onze personenwagen grotendeels door een 3D-printer gefabriceerd en rijdt die ons vervolgens zonder chauffeur naar onze bestemming.

Momenteel vinden dergelijke transities plaats in een landschap gedomineerd door de neoliberale markteconomie. Daardoor kunnen we steeds meer vragen stellen bij de richting die al die transities uitgaan. In de eerste plaats is er de wereldwijde bekommernis over de impact op het leefmilieu. De uitstoot van broeikasgassen blijft toenemen en de biodiversiteit gaat er in ijlt tempo op achteruit. Daarnaast zijn er de niet minder zorgwekkende sociale gevolgen. De inkomensongelijkheid binnen landen stijgt, de verzorgingsstaat brokkelt af en de structurele werkloosheid groeit.

Omwille van een aantal van die nefaste gevolgen spreekt men steeds meer over het sturen van transities, zorgen dat systeemveranderingen duurzamer verlopen, m.a.w. dat de transities duurzaamheidstransities worden. Daarbij denkt men meestal aan de ecologische problemen. De vakbonden zelf beklemtonen steeds meer ook de sociale aspecten en stellen daarom vaak dat de transitie ook een 'rechtvaardige transitie' moet worden. Maar de vakbonden en hun centrales mogen niet uitsluitend focussen op de sociale aspecten, maar zouden net de link moeten leggen tussen het sociale en het groene thema. Uit buitenlandse voorbeelden blijkt dat, precies in het ontwikkelen van integrale visies op transities waarin alle aspecten van duurzaamheid

worden meegenomen, er een kans ligt voor vakbonden om een stem te verwerven in het duurzaamheidsdebat. Het biedt ook de mogelijkheid bondgenootschappen aan te gaan met andere spelers die een belangrijke stem hebben in dat debat, zoals de milieubeweging.

INSPIRERENDE VAKBONDSINITIATIEVEN IN HET BUITENLAND

Overall ter wereld zijn er vakbonden die trachten sociale en ecologische thema's te verbinden en die inspiratie kunnen bieden voor een versterkte werking rond transities. Grosso modo kunnen we die initiatieven indelen in twee categorieën.

* Een eerste reeks projecten richt zich op groene jobs. In de VS bijvoorbeeld nam een van de grootste vakbonden, de United Steelworkers, samen met een van de belangrijkste milieuorganisaties, de Sierra Club, het initiatief om een permanent samenwerkingsverband op touw te zetten, gekend als de BlueGreen Alliance. De alliantie is zeer actief op het vlak van lobbywerk rond groene jobs en kan een inspiratie zijn voor Belgische initiatieven als Arbeid & Milieu of Transitienetwerk Middenveld. In Denemarken werd de teloorgang van de scheepswerf van Lin-

doe dan weer aangegrepen om een duurzame reconversie van de haven waar te maken. Samen met werkgevers en de regionale overheid, werkten de vakbonden mee aan het oprichten van de Lindoe Offshore Renewables Center (LORC), een enorm onderzoeks-, opleidings- en testcentrum voor offshore windenergie.

* Een tweede reeks buitenlandse initiatieven focust op de link tussen duurzaamheid en de kwaliteit van arbeid. Zo voeren vakbonden in de VS samen met lokale milieuorganisaties in verschillende Amerikaanse havens een heroïsche strijd tegen de logistieke bedrijven om het arbeidsstatuut van truckchauffeurs te verbeteren en tegelijk de vervuiling door de uitstoot van de vrachtwagens te reduceren. Ook waar in België sociale en ecologische dumping met elkaar gepaard gaan, kan zo'n samenwerking nuttig zijn. In Zweden ontwikkelde de vakbond TCO dan weer haar eigen TCO-label dat wordt uitgereikt aan technologische producten die voldoen aan een aantal ecologische en sociale criteria. Vooral twee Duitse initiatieven springen in het oog. Wij zien in Belgische varianten van die voorbeelden een grote rol weggelegd voor de vakbondscentrales. Het eerste voorbeeld richt zich op een sectorale aanpak van transities, het tweede op het ondersteunen van militanten in het werken rond transities in de bedrijven. Om vergelijkbare initiatieven in België waar te maken, moeten er weliswaar een aantal belangrijke struikelblokken in de vakbondswerking worden overwonnen.

TRANSITIES IN DE SECTOREN

Op sectoraal niveau is de Duitse Alliantie Werkgelegenheid-Leefmilieu opvallend. Het was de Duitse vakbond DGB die aan de wieg stond van dat initiatief, dat uiteindelijk door de overheid werd overgenomen en opgeschaald. Het doel van het project is om massaal woningen te renoveren en te isoleren om ze energie-efficiënter

---

In de VS nam een van de grootste vakbonden, de United Steelworkers, samen met een van de belangrijkste milieuorganisaties, de Sierra Club, het initiatief om een permanent samenwerkingsverband op touw te zetten, gekend als de BlueGreen Alliance.

te maken. Het idee was dat zo'n project enkel winnaars oplevert. Niet enkel zou het tewerkstelling creëren, het zou ook de CO₂-uitstoot sterk reduceren, de bouwbedrijven een aardige duit opleveren en de Duitse staat kosten besparen aan werkloosheidsuitkeringen (Syndex, 2011). Het initiatief staat vandaag bekend als het CO₂-Gebäudesanierungsprogramm en is een groot succes. De renovaties worden voor het leeuwendeel gefinancierd door een vernuftig systeem van goedkope leningen van de door de overheid gecontroleerde KFW-bank.

Hoewel ook in België en Vlaanderen allerlei groene leningen en subsidies voor renovatie en isolatie bestaan, is er geen dergelijk coherent en uitgebreid programma dat bovendien zo sterk ook de nadruk legt op de tewerkstellingseffecten van duurzaam bouwen. In Wallonië en Brussel is het Duitse voorbeeld wel door de overheid ontdekt en worden er pogingen ondernomen om vergelijkbare 'Allianties Werkgelegenheid-Leefmilieu' op touw te zetten. In Vlaanderen bestaat zoiets voorlopig niet. Wij zien voor de vakbondscentrales een rol weggelegd om dergelijke transitie-initiatieven op sectoraal niveau uit te denken. Dat kan in de bouwsector, zoals in het Duitse voorbeeld, maar evengoed in andere sectoren. Het cruciale punt is dat de vakbondscentrales, in samenwerking met de confederatie, nadenken over hoe een meer duurzame sector (op sociaal en ecologisch vlak) er zou kunnen uit zien en dat ze vervolgens een stappenplan ontwikkelt om daarmee naar de overheid, werkgevers en milieuorganisaties te stappen en samen projecten uit te werken. De bedoeling daarbij is vooral om de transities (die toch plaatsvinden) minder achterna te lopen en meer zelf het heft in handen te nemen, de transitie mee te sturen in de gewenste richting. Wat vandaag in Duitsland kan, ligt in België en Vlaanderen voorlopig moeilijker. Drie essentiële struikelblokken verklaren waarom dat zo is.

In Wallonië en Brussel is het Duitse voorbeeld wel door de overheid ontdekt en worden er pogingen ondernomen om vergelijkbare 'Allianties Werkgelegenheid-Leefmilieu' op touw te zetten. In Vlaanderen bestaat zoiets voorlopig niet.

Een eerste probleem is dat de verantwoordelijkheden tussen de confederatie en de centrales niet altijd even duidelijk zijn gedefinieerd. Daarom moeten beiden nauw samenwerken in het opstellen van sectorale transitieplannen en daarbij goed afspreken wie in welk forum en op welk moment het nodige lobbywerk verricht. Een tweede struikelblok is de politieke context van Vlaanderen waarin de syndicale beweging het gevoel heeft minder te worden gehoord dan de ondernemerswereld. Toch zijn er heel wat Vlaamse overlegfora waar de vakbond wel degelijk een stem heeft om haar visie op sectorale transities te verdedigen. Bovendien kan ze ook samenwerken met minder traditionele partners zoals de milieuorganisaties. Ten slotte betekent visievorming rond transities dat er soms moeilijke keuzes moeten gemaakt worden rond het loslaten van bepaalde industrietakken. Daarom is het onder meer nodig dat de vakbondscentrales proactief nadenken over rechtvaardige oplossingen voor (sub)sectoren die onder de noodzakelijke duurzaamheidstransities te lijden zullen hebben.

TRANSITIES IN DE BEDRIJVEN

Ook op ondernemingsniveau lijkt Duitsland de weg te tonen. Een uitermate inspirerend initiatief is het Netzwerk Ressourceneffizienz. In 2007 richtten de Duitse vakbond IG Metall, samen met haar koepelorganisatie DGB en de overheid, een netwerk op rond het efficiënt ge-

Vakbondscentrales moeten proactief nadenken over rechtvaardige oplossingen voor (sub)sectoren die onder de noodzakelijke duurzaamheidstransities te lijden zullen hebben.

---

bruik van hulpbronnen (grondstoffen, energie, materialen) in ondernemingen. Het netwerk omvat ook onderzoeksinstituten, werkgeversorganisaties en andere geïnteresseerde partners (Eurofound, 2011).

De bedoeling is actief de hulpbronnefficiëntie in ondernemingen te promoten en ook hier wordt een win-winlogica gehanteerd. De efficiëntie verlaagt de milieu-impact en vermindert de productiekosten. Voor de werknemers en vakbonden heeft dat als voordeel dat er minder behoefte is aan besparingen op arbeid. Daardoor kan werkgelegenheid worden behouden, zelfs in sectoren met een hoge loonkost (Eurofound, 2011). Bovendien vraagt een efficiënt gebruik van hulpbronnen ook om innovatie en investeringen, wat eveneens tewerkstelling oplevert.

Om werknemers te leren hoe ze in de Ondernemingsraad het management kunnen overtuigen te besparen op grondstoffen i.p.v. op mensen, heeft DGB onder de paraplu van het netwerk zelfs een opleidingsproject op touw gezet (KoReBB van 2008 tot 2011). Tijdens dat project werden overal te lande workshops en presentaties gegeven aan geïnteresseerde werknemers en syndicale vertegenwoordigers (Eurofound, 2011). In België gebeurt dat vandaag erg weinig. Als een bedrijf een (ecologi-

sche) omslag maakt, is dat meestal op initiatief van het management. Doordat de vakbond zich niet in de debatten mengt, wordt vaak geen rekening gehouden met de sociale gevolgen en verzetten militanten zich soms tegen de transitieplannen van het bedrijf. Daarom zouden de vakbondscentrales meer ondersteuning kunnen bieden om militantenkernen in de bedrijven zelf actief te doen nadenken over transitieplannen en daarover in dialoog te treden met het management. Ook daarvoor staan vandaag nog een aantal struikelblokken in de weg.

De twee eerste struikelblokken zijn het feit dat met het management samenwerken rond bedrijfsstrategieën ten eerste niet in de Belgische vakbondscultuur zit en ten tweede dat er (i.t.t. in de Duitse situatie van Mitbestimmung) geen expliciete structuren voor voorzien zijn. Toch zijn er een aantal bedrijven waar dergelijke dialoog wel plaatsvindt en we stellen dan ook voor in die bedrijven te beginnen. Dat kan door structuren te gebruiken die daar niet expliciet voor voorzien zijn, maar waar een transitiedialoog wel een plaats zou kunnen krijgen, zoals in de Ondernemingsraad (bv. met de innovatiedialoog) of in het CPB.

Een derde struikelblok zit in het feit dat dergelijk gesprek erg moeilijk is met multinationals die vaak geen zin hebben in een sociale dialoog. De vakbond zou daarom kunnen starten in bedrijven met een Belgische hoofdzetel en samenwerken met andere Europese vestigingen om een verdeel- en heersspel te vermijden.

Een vierde moeilijkheid is de gebrekkige capaciteitsopbouw binnen de vakbond. We stellen daarom voor dat de vakbondscentrales opleidingen voorzien om de vertegenwoordigers in de bedrijven te leren onderhandelen over thema's als transities. We bevelen ook het inhuren van innovatiedeskundigen aan om transitieplannen voor bedrijven op te stellen. Het vijfde struikelblok is de vaststelling dat innovatie en transities

niet altijd banen opleveren. Net door zelf transitieplannen op te stellen, kan de vakbond evenwel proactief voorstellen doen om in bedrijven dat soort innovatie te stimuleren waar wel jobs mee worden gecreëerd.

Ten slotte kan de intersyndicale concurrentie problemen veroorzaken bij het samenwerken met het management rond transitieplannen. Wellicht is het daarom verstandig dergelijke projecten ver van de sociale verkiezingen te houden en goed samen te werken tussen de verschillende vakbonden aanwezig in het bedrijf. ■

De vakbond zou kunnen starten in bedrijven met een Belgische hoofdzetel en samenwerken met andere Europese vestigingen om een verdeel- en heersspel te vermijden.

CONCLUSIE

Het debat rond duurzaamheidstransities focust zich momenteel sterk op de ecologische gevolgen van transitie. Met het concept 'rechtvaardige transitie' proberen vakbonden ook de sociale aspecten op de kaart te zetten. Vooral op sectoraal en op ondernemingsniveau blijft de visie van de vakbondscentrales vaak ook beperkt tot die sociale componenten. Buitenlandse voorbeelden tonen nochtans aan dat het linken van sociale aan ecologische thema's net kansen biedt om een sterkere stem te verwerven in debatten rond transitie of duurzaamheid. Vandaag zijn er nog een aantal struikelblokken in de Belgische context die daarvoor in de weg staan. Het wegwerken van die struikelblokken kan het begin zijn van een nieuwe vakbond, een vakbond waar ook de militanten milieu niet langer als een bedreiging zien, maar als een opportuniteit, een vakbond die in haar eigen werking een transitie heeft gecreëerd.

Bronnen:

Eurofound (2011), *Industrial relations and sustainability: the role of sociale partners in the transition towards a green economy*, Dublin, 61p.

Liagre, P., De Spiegelaere, S., Van Thillo, T., Van Gyes, G., Cultiaux, J., Weissgerber, G. & Vendramin, P. (2011), *Militant 2020*, HIVA KU Leuven & Fondation Travail-Université.

Steunpunt TRADO (2013), Homepagina, Website: <https://steunpunttrado.be/>.

Syndex (2011), *Initiatives involving social partners in Euopre on climate change policies and employment*, Summary report for the conference on 1 and 2 March 2011, in Brussels, Brussel, 90p.

Noot:

Dit artikel is gebaseerd op volgend onderzoek:

Creten T., Bachus K. & Happaerts S. (2014), *Een vakbond in transitie. Naar een versterkte werking rond duurzaamheidstransities in de ACV-centrales METEA en BIE*. Leuven: HIVA - KU Leuven (te verschijnen).

Tijdens het onderzoek werden ideeën voor actie, gebaseerd op de buitenlandse voorbeelden, afgetoetst bij vakbondsmedewerkers tijdens een workshop. Er werd gediscussieerd over een aantal fictieve scenario's rond transitie in bedrijven en sectoren die via geanimeerde video's werden voorgesteld. Op basis van de discussies werden uiteindelijk twee actievoorstellen uitgewerkt. Wie interesse heeft in de scenario's die ter discussie dienden, kan die vinden via de volgende linken:

<http://www.youtube.com/watch?v=jb9obH73EEE>

<http://www.youtube.com/watch?v=eJFXhgNrQNs> <http://www.youtube.com/watch?v=Wrm9xH3TiWE>